

Södra Vi kyrkogård

Södra Vi-Djursdala församling, Linköpings stift, Kalmar län

Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/
begravningsplatser i Linköpings stift 2006

Magdalena Jonsson
Kyrkoantikvariska rapporter 2006, Kalmar läns museum

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och Begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Linköpings stift, Kalmar län – en kort historik	5
Kort kyrkogårdshistorik	5
SÖDRA VI KYRKOÅRD	6
Sockenbeskrivning	6
Kyrkomiljön	7
Kyrkan	7
Kyrkogårdens historik	7
Beskrivning av kyrkogården idag	10
Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning	14
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOÅRDEN I DESS HELHET	22
ARKIV OCH LITTERATUR	
Bilagor:	
Kulturminneslagen	

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m m och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Kalmar läns museum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom stiftets del av Kalmar län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2004. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att skapa ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att skapa ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144) anger att en gravvård ägs av gravrättsinnehavaren. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl

bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistorisk värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, och Östergötlands län samt läns museerna i Jönköpings och Östergötlands län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygdslitteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier Magnus Johansson, Magdalena Jonsson och Liselotte Jumme vid Kalmar läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Kalmar län, Kalmar läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Linköpings stift, Kalmar län – en kort historik

Linköpings stift bildades i början av 1100-talet och omfattade då Småland, Öland och Gotland. Ur Smålandsdelen bildades 1163 Växjö stift. Sin nuvarande omfattning erhöll Linköpings stift 1603, då södra delen av Kalmar län och Öland avskildes och bildade Kalmar stift, senare 1916 tillfört Växjö stift.

Under medeltid utgjordes Småland av ett tiotal små folkland i gränsområdet mellan västra och östra Götalands slättbygder i norr och de gammaldanska landskapen vid rikets gräns i söder. Kust- och inlandsbygder var glest befolkade och politiskt tycks området ha varit svagare knutet till det svenska riket än övriga landskap. Först i slutet av 1200-talet började området framträda i rikspolitiskt sammanhang. De tidigmedeltida kyrkorna var oftast små enkla träbyggnader utan torn. Först under senare del av medeltiden började man bygga av sten, vilket krävde helt annat kunnande och en större ekonomisk insats. I de förhållandevis fattiga smålandssocknarna fortsatte man dock traditionen att bygga i trä. De stenkyrkor som uppfördes var få och tillkom i huvudsak i de rikare bygderna. Någon större byggverksamhet förekom inte under senmedeltiden och århundradena därefter. I stort stod kyrkorna kvar orörda sånär som på nödvändiga underhållsarbeten och reparationer i samband med krig och annan skadegörelse.

En kraftigt växande befolkning och nya idéströmningar om gudstjänstrummets utformning skapade under 1700- och 1800-talen nya behov. Nu raserades, med några få undantag, flertalet av de gamla otidsenliga kyrkorna och de som blev kvar utsattes för omfattande om- och tillbyggnader. I en kunglig förordning 1776 föreskrevs att de nya byggnaderna skulle uppföras i sten, vilket också bidrog till att äldre träkyrkor dömdes ut och ersattes. Många av de nya kyrkorna ritades av tidens mest framstående arkitekter knutna till det av Kungl. Majt. inrättade Överintendentämbetet, vars uppgift var att granska förslagen till de stora, ljusa och luftiga kyrkorumen utformade enligt den nyklassicistiska tidsandan. För kyrkorna innebar 1800-talets senare del och tidigt 1900-tal en restaurerings- och ombyggnadsperiod, där nyklassicismens rena formspråk övergavs för skiftande stilimiterande ideal. Med alla medel försökte man anpassa såväl gamla som nya kyrkor till de nya idéerna – nygotik, nyrenässans och nybarock. Nya liturgiska och funktionella krav och nya smakriktningar har därefter fortsatt att förändra kyrkorumen in i vår tid.

Linköpings stift omfattar idag Östergötlands län, nordöstra delen av Jönköpings län och norra delen av Kalmar län. Kalmar läns del består av Norra och Södra Tjusts kontrakt samt Sevede-Aspelands kontrakt. Här finns omkring 35 kyrkor och 42 begravningsplatser anlagda före 1940 och skyddade enligt lagen om kulturminnen (SFS1988:950). Av dessa är Pelarne (trä) och S:ta Gertrud i Västervik (sten), Tveta (sten/trä), och Törnsfall (tegel/sten) till ursprung bevarade medeltida kyrkor.

Kort kyrkogårdshistorik

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar. Kristendomens införande innebar bl a att bränning av kroppar förbjöds. Länge begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravingar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av

ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare människors gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. I bland annat Västervik och Kalmar finns sådana begravningsplatser. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats och påkostad gravvård. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer påkostade. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl a tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

SÖDRA VI KYRKOGRÅRD

Fastighetsbeteckning: Vi 39:1 (Vi 92:1), Södra Vi socken, Vimmerby kommun, Sevede härad, Kalmar län, Småland.

Befolkningstal: 1829: 2470 inv, 1873: 3166 inv, 1929: 3287 inv, 1957: 3134 inv, 2004: 2926 inv (ink Djursdala)

Sockenbeskrivning

Södra Vi socken är belägen längst norr ut i Kalmar län på gränsen mot Östergötland. Området är en kuperad skogsbygd med flera stora sjöar. Störst av dem är sjön Krön. I socknen finns flera fornfynd från samtliga förhistoriska tidsperioder. Flest fynd finns dock från yngre järnåldern. Den största gården i Södra Vi socken är Ålhult. Gården är känd sedan 1300-talet och dess ägare har haft ett stort inflytande över socknen. Bland gården ägare finns t.ex. riksrådet Axel Oxenstierna och generalmajoren Carl Fredrik Pechlin som dömdes för medhjälp till mordet på Gustav III. Generalmajor Pechlin kom i besittning av Ålhult genom sin hustrus arv. Under hans tid som ägare anlades flera verksamheter på gården och i dess

närhet. Han såg bland annat till att gräva kanaler som band samman sjöarna för att använda dem som transportleder. Under hans tid anlades också järnbruk. I socknen har tidigare också funnits pappersbruk, tegelbruk, garverier, kimröksfabriker och oljebbruk (framställning av linolja). År 1759 startades Södra Vi Hälsobrunn av prosten Arendt Grape. Verksamheten blev lyckosam och kom att bedrivas fram till 1946. Under en tid i slutet av 1800-talet fanns i socknen en folkhögskola. Den hade grundats i Frödinge 1876 men flyttade till Södra Vi 1878. Under några år på 1880-talet var den Sveriges största folkhögskola för kvinnor. Brist på bra lokaler gjorde dock att man 1898 flyttade till Gamleby där verksamheten bedrivs än idag. Skogsbruket och träförädling har sedan 1800-talet varit en viktig näring för bygden. Än idag finns sågverk (?) kvar i socknen. Den största träförädlingsindustrin är Gullringehus som sedan 1930 tillverkar prefabricerade hus.

Kyrkomiljön

Södra Vi kyrka ligger i norra delen av samhället. Öster om kyrkan går den väg som tidigare var landsvägen mellan Vimmerby och Linköping. Idag fungerar denna väg som genomfartsled genom Södra Vi samhälle. Norr om kyrkan ligger församlingshemmet. De äldsta delarna av bygganden uppfördes som skolhus 1888. Byggnaden hade föregåtts av ett äldre skolhus som flyttats till byn Ål. År 1949 flyttade skolan till nya lokaler och några år därefter inreddes skolhuset till församlingshem. Byggnaden har under senare år renoverats och byggts till. Väster om församlingshemmet ligger en rödmålad träbyggnad som tidigare var sockenstuga. Den används idag som hembygdsmuseum. Ytterligare längre västerut finns idag en stor parkering. Här låg tidigare kyrkstallar. De fanns kvar ännu 1950. I anslutning till parkeringen ligger vaktmästeri, kontor m.m. för kyrkogårdens personal. Byggnaden uppfördes 1990 Prästgården är belägen några kilometer öster om Södra Vi samhälle i byn Sund. Den är sedan några år tillbaka såld till privatpersoner.

Kyrkan

I Södra Vi fanns redan under medeltiden en träkyrka. I början av 1700-talet började denna bli omodern och trång för den växande församlingen. På initiativ av biskopen i Linköpings stift, Anders Ryzelius som också gjorde ritningarna, byggdes en ny kyrka som invigdes 1755. Murningsarbetet utfördes av klockaren i Kärna, Anders Hansson, och träarbetena av byggmästare Petter Fröling, Kalmar. Kyrkan är uppförd i en brytningstid mellan den karolinska barocken och nyklassicismen. Drag av båda dessa stilar finns såväl exteriört som interiört. Exteriört är kyrkan välbevarad. Inga stora förändringar har genomförts. Interiört har bänkinredning och altarring nytillverkats under 1900-talet. Orgelfasad, taklist och altaruppsats är från kyrkans tillblivsetid men delar av altaruppsatsen har flyttats om. Från den gamla kyrkan överfördes predikstolen och ett par medeltida träskulpturer. Trots de förändringar som gjorts ger kyrkorummet ett genuint och sammanhållet intryck.

Kyrkogårdens historik

Uppgifterna i historiken bygger på en artikel av kyrkoherde Olof Viderstrand i Södra Vi krönikan från 1984, på uppgifter ur riksantikvarieämbetes arkiv, ATA, samt Kalmar läns museum arkiv.

När den första kyrkan i Södra Vi byggdes är inte känt. Det bör dock ha funnits en kyrka 1309 då socknen för första gången omtalas i de skriftliga källorna. Den kyrka som idag finns i Södra Vi invigdes 1755. Dess föregångare var en träkyrka som kan ha sett ut ungefär som Djursdala kyrka. Redan när den första kyrkan byggdes på platsen bör en kyrkogård ha anlagts. Hur denna såg ut finns idag ett fåtal uppgifter om. Kyrkoherde Viderstrand säger i sin ovan nämnda artikel att den första kyrkogården omfattade 1 tunnland och 2,5 kappland vilket

motsvarar 5317 kvadratmeter. Kyrkogården ska ha varit omgärdad av träplank. När detta var sägs dock inte. Arbetet med den nya kyrkan påverkade även kyrkogården. Den nya kyrkan, som byggdes 1755 intill den gamla, blev större. Det tog mark från kyrkogården. Man passade därför på att utvidga kyrkogården vilket var vanligt i samband med stora ombyggnader av kyrkor. Det ser vi inte minst under 1800-talet då flera av länets kyrkor byggdes om. Det nya området i Södra Vi bör motsvara kvarteren A samt B och B1.

År 1775 uppfördes den portal som leder in till kyrkogården i öster. Portalen byggdes till minne av Gustav III:s besök i kyrkan 24 september 1774. Arbetet bekostades av CF Pechlin som ägde gården Ålhult.

De första kända, daterade uppgifterna om hur kyrkogården såg ut och var ordnad är från 1700-talets andra hälft. År 1785 beslutades att träd skulle planteras innanför kyrkogårdens omgärdning. Varje helt hemman skulle skaffa fram fyra plantor, helst av lönn, ask eller rönn. Därefter skulle trädgårdsmästaren på Ålhult hjälpa till med planteringen. Några av de träd som planterades ska ha stått kvar i kvarter A fram till omkring 1950. Att plantera träd på kyrkogårdarna blev populärt i slutet av 1700-talet. Man trodde vid den här tiden att träden kunde hjälpa till att rena den osunda luften och jorden på kyrkogårdarna.

Vid samma tid, 1785, beslöt man också att gravläggningen skulle börja göras i rader istället för i ättehögar eller ättehagar. Tidigare hade kyrkogården varit indela i olika områden för varje by eller hemman. Förändringen tog tid att genomföra men senast 1829 ska arbetet ha varit klart. Förändringen behövde göras eftersom kyrkogården led av platsbrist. De gamla "hagarna" ska ha legat öster, söder och väster om kyrkan. Troligen betraktades den norra sidan av kyrkan här, som på många andra platser, som en sämre sida där brottslingar eller de som tagits sitt liv begravdes. Redan vid den här tiden ska det ha funnits en allmän linje. Man började också diskutera frågan om en utvidgning av kyrkogården. En mindre utvidgning gjordes 1829 i samband med att kammarrättsrådet och riddaren Gustaf Nordström köpte en gravplats om ett kappland, 154 kvadratmeter, i Västra Ringmurslyckan. Förslaget var att församlingen skulle köpa ytterligare 5 kappland men av det blev intet. Vid den Nordströmska gravplatsen, som idag ligger i norra delen av kvarter D1, fanns till för några år sedan träd i gravplatsens fyra hörn och gravkullar överväxta med murgröna. Dessa har vissnat och tagits bort.

Först 1876 utvidgades kyrkogården med 1 tunnland och 2 kappland. Samtidigt fick kyrkogården ny omgärdning. Planket hade omkring 1800 bytts mot en stenmur. Nu revs denna och mot landsvägen i öster byggdes en halvmur krönt av ett järnstaket. I övriga väderstreck inhägnades kyrkogården av järnstolpar, järntråd och innanför dessa en hagtornshäck. När det nya området hade iordningställts gjordes planteringar av länsträdgårdsmästare Holberg efter ritningar av auditören Hellmar. Bänkar och soffor inköptes och i väster byggdes ett gravkapell. Byggnaden ersatte en äldre likbod som låg norr om kyrkan. Gravkapellet ritades av kaptan Wilhelm Nauckhoff, rektor för Norra Kalmar läns folkhögskola. Totalt kostade alla arbeten 8 800:-. Anläggningen invigdes 1879 av kontraktsprosten L P Broman, Rumskulla.

Arbetet med nästa kända utvidgning påbörjades 1922. I ett inledande skede var ett alternativ att flytta kyrkogården till ett inköpt markområde norr om samhället men man valde till slut att utvidga den befintliga kyrkogården. Från 1923 finns en enkel ritning och en beskrivning utförd av en man vid namn Wernstedt, Stockholm. Av okänd anledning avstannade arbetet. Det upptogs på nytt 1926. Från detta år finns en ny ritning och en beskrivning utförd av

arkitekt Erik Pettersson, Västervik, vilken godkändes av länsstyrelsen. Utvidgningen gjordes i väster och eftersom marken låg lägre än den gamla kyrkogården förbands områdena med stentrappor på var sida om kapellet. På Eriks Petterssons karta berättas att det på gamla kyrkogården vid den här tiden fanns 19 familjegravar, 123 ensamgravar och 104 barngravar. Det nya området skulle tillföra 84 familjegravar och 389 ensamgravar. Eftersom gravplatserna på den gamla kyrkogården var placerade på linjer i räta vinklar mot gångarna blev det bestämmande även för den nya delen. Den gamla muren i väster skulle rivs och nya mur byggas i utvidgningsområdet gräns. I övriga väderstreck skulle slänter utgöra gräns. Närmare 2354 kubikmeter fyllnadsmassor skulle behövas. En del fick man genom justeringar av marknivån för att få de båda områdena att smälta samman. Det fanns också jord vid kyrkogårdens uppsamlingsplats. Ett tredje förslag var att inköpa ett markstycke i norr som man kunde tänka sig att använda för utvidgningar i framtiden. Här skulle matjorden skalas av och därefter kunde platsen användas som kompost. Det skulle dessutom ge ny jord i framtiden. Nivåskillnaderna gjorde det också relativt enkelt att göra en källare i gravkapellet med ingång från väster. En gång skulle anläggas runt hela området samt västerut från kapellet. Närmast gångarna placerades familjegravarna och innanför dessa allmänna gravar. Som en gräns mellan de båda typerna av gravplatser planterades ligusterhäckar. På den västa delen av den gamla kyrkogårdsdelen togs några äldre träd bort. Som gräns mellan den nya och gamla delen skulle spireahäck och pyramidalmar planteras. I det nya områdets omgärdning planterades björkar eller rönnar. Därutöver skulle kalifornisk slivergran, berberis, pyramidpopplar, tuja – både som häck och högaväxande träd – Mahonia aquifolia samt hagtorn planteras. Om planteringarna säg: *”Vid val av växter för planteringen har framförallt sådana valts, som giva minsta skugga, ty varje gravägare bör beredas tillfälle att kunna plantera blommor på sina gravar utan fara för att de skola lida av stark skugga”*. Området invigdes av biskop Erik Aurelius 1929. Det går idag inte att säga exakt hur mycket av planen som genomfördes. Anläggningsformen förefaller stämma väl överens med ritningarna medan all planteringar inte genomfördes som planerat.

Från 1921 och 1931 finns fotografier som är tagna så att de visar kyrkan och en del av den gamla kyrkogården från sydväst. Gravplatserna är här insådda med gräs och ger ett lite vildvuxet intryck. Man kan också se några gravplatser som omgärdas av häckar eller staket. I gräset skymtar också överväxta gravkullar. I Kalmar läns museums samlingar finns också ett flygfotografi från 1935. Det visar kyrkan från norr. Den lummiga trädkransen döljer dock det mesta av kyrkogården. Två bilder finns också från ett besök av Manne Hofrén 1948. De visar dels den Nordströmska graven, dels vad som förefaller vara ett linjegravsområde med små enkla stenvårdar och träkors rakt väster om kyrkan. Nästa fotografi är ett flygfoto från 1950 som visar kyrkan och kyrkogården från sydväst. På bilden syns inte den del som tillkom på 1920-talet men man får en god överblick över de äldre delarna. Delar av trädkransen i norr har nu tagits bort. Kvarteren sydväst om kyrkan förefaller till stora delar vara belagda med grus. Flera gravplatser är också omgärdade. Gravkvarteren rakt väster om kyrkan är till största delen insådda med gräs. På flygfotot syns ett fåtal gravvårdar vilket ger ett ödsligt intryck. En möjlig tolkning är att man har gjort en radikal upprensning i kvarteret. I stort sett alla äldre vårdar har tagits bort, gräs har sått in och de få gravplatser som vi ser är belagda med grus utgör en ny beläggning av kvarteren. De rader med gravplatser som har påbörjats är anlagda med omgärdningar och grus.

Kyrkoherde Viderstrand nämner i sin artikel från 1984 att en ny utvidgning av kyrkogården som omfattade 10 000 kvadratmeter ska ha gjorts 1954. I materialet från Riksantikvarieämbetes arkiv sägs att förslag till anläggandet av ett parkområde söder om kyrkan gjordes 1954-55. Man ville bygga en springbrunn och göra om planteringar. Det

förefaller dock som att arbetena fick vänta till början av 1960-talet. År 1962 ritades ett förslag till utvidgning och ordnande av parkområdet söder om kyrkan av stadsträdgårdsmästaren i Uddevalla, Axel Hansson. I förslaget ingick också ett antal gravplatser utmed kyrkogårdens norra gräns, men detta genomfördes inte. Tillstånd till arbetena gavs 1964 och då slogs fast att portalen från 1775 inte fick flyttas. Enligt Virderstrand ska området ha invigts 1971 av kontraktsprost Nils Bergström, Vimmerby. En ekonomibyggning norr om kyrkogården byggdes 1962. Den ritades av landsbygdsföreningen, LBF.

Söder om utvidgningen från 1960-talet påbörjades arbetet med 1968 ett nytt bårhus. Det ritades av arkitekterna Björn Hansson och Per Arne Balkhammar, Kommunernas Konsultbyrå. Ritningarna godkändes inte av byggnadsstyrelsen och omarbetades därför av Lars Rune Bengtsson, Göteborg. Bårhuset började byggas 1970.

Den senaste utvidgningen av kyrkogården gjordes 1986. Då togs ett område i sydväst i bruk. Två kvarter är planerade för urngravar och övriga för kistor. Ritningarna gjordes av landskapsarkitekterna Gröna Rummet AB, Kalmar. Man anlade också en minneslund i parkområdet söder om kyrkan. Året därpå iordningställdes en uppställningsplats för gravvårdar som tagits bort från kyrkogården.

Drivande vid bygget av Södra Vi kyrka var inte bara biskop Ryhzelius. En viktig kraft var också dåvarande kyrkoherden Arendt Grape. Han var även inblandad i tillkomsten av hälsobrunnen i Södra Vi. År 1996 lät hembygdsföreningen i Södra Vi sätta upp en minnesvård över Grape i anslutning till kyrkans ingång i väster.

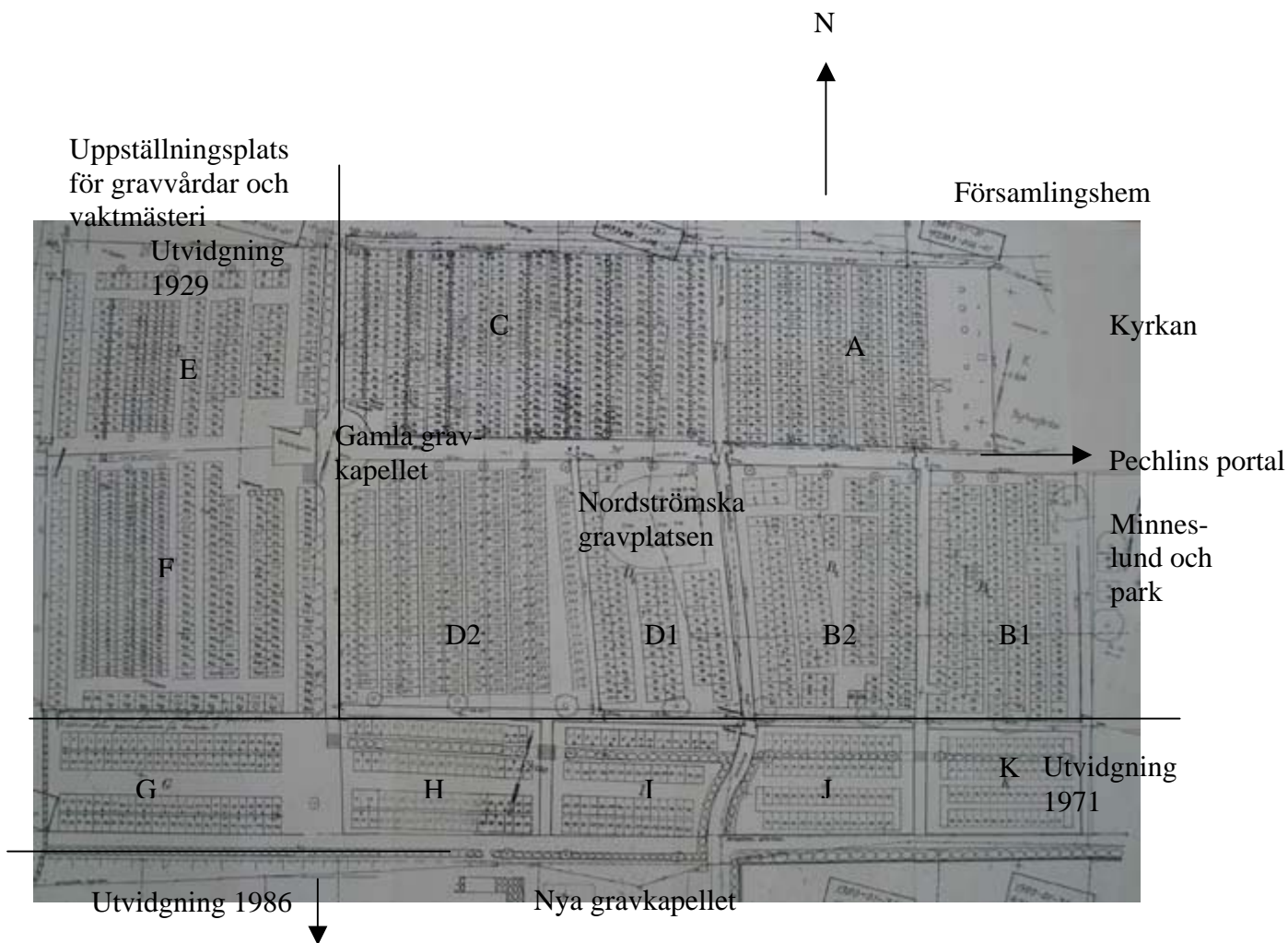
På Södra Vi kyrkogård finns än idag grusbelagda gravplatser i flera kvarter. En hel del har dock såtts igen. Det gäller t.ex. en rad med gravplatser i västra delen av kvarter D2. En ansökan 1997 om att få så igen två rader med gravplaster i kvarter C avslogs dock av länsstyrelsen.

Under 1999 tjärades spåntaket på det nya gravkapellet. Det gamla kapellet genomgår under våren 2006 en exteriör renovering. Tak, fasader och snickerier ses över. Arbetena sker i samband med en större renovering av kyrkans fasader. Även Pechlins portal kommer att renoveras.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Södra Vi kyrkogård är i det närmaste rektangulärt till formen. Gravkvarteren är anlagda väster och sydväst om kyrkan. Rakt söder om kyrkan finns ett lummigt parkområde där minneslundan är anlagd. Kyrkogården ger idag ett öppet intryck. Från kyrkans ingång i väster har man god överblick över stora delar av kyrkogården. Det beror på att många av de gamla träden under senare tid har ersatts av nya träd. Idag avskärmas kyrkogården snarare av de nivåskillnader som finns i landskapet. Både områdena längst i väster och längst i söder ligger lägre än övriga delar av kyrkogården. De olika delarna binds samman med hjälp av ett antal trappor och långsluttande gångar. Ett område bryter kyrkogårdens rektangulära form och det är den utvidgning i sydväst som gjordes 1989. Här finns idag ett urngravsområde och ytor som ställts i ordning för kistgravar. De senare har ännu inte tagits i bruk.

Karta över Södra Vi kyrkogård. På kartan saknas kyrkan, minneslund och området som tillkom 1986.

Omgärdning

I norr: Svartmålat smidesstaket. Längst i öster saknas omgärdning liksom längst i väster. I väster utgör vaktmästeriet en form av gräns.

I väster: Hög tujahäck som i söder övergår i en blandad häck med bl.a. häggmispel.

I söder: Utvidgningen från 1989 avgränsas i söder av häckar av bl.a. häggmispel, spirea och idegran. Den äldre delen av kyrkogården avgränsas i söder av häck av cortoneaster.

I öster: Sydost om kyrkan består avgränsningen delvis av ett gjutjärnsstaket och delvis av häckar av bl.a. måbär och syren.

Ingångar

I norr: Ingång i anslutning till kyrkans ingång i väster. Den markeras av gjutjärnsstolpar. Avståndet mellan dem är brett nog för en dubbelgrind men vid inventeringstillfället saknades grind. Det finns även två mindre ingångar varav den en förbinder församlingshemmet med sakristian och den andra finns vid gränsen mellan kvarter A och C. Båda markeras av enkla stolpar i svartmålat smide. Grindar saknades vid inventeringstillfället. En omarkerad ingång för transporter finns i anslutning till vaktmästeriet.

I söder: I anslutning till bårhuset finns en ingång till den nya delen av kyrkogården. Den markeras av putsade murar i vitt som avtäcks av svartmålad plåt. Även här finns stolpar för dubbla grindar, men dessa saknades vid inventeringstillfället.

I öster: Murad portal som putsats och avfärgats i vitt. Portalen är avtäckt med kopparplåt och kröns av två kopparklädda urnor. Dubbla svartmålade smidesgrindar. I öster sitter två minnestavlor i kalksten som berättar om Gustav III:s besök i kyrkan och om Adolf Fredrik som var regent då kyrkan uppfördes.

Ingång och omgärning i öster. Portalen uppfördes 1775 till minnes av Gustav III besök i socknen året innan. Den bekostades av C. F. Pechlin. Grindar av smide och staket av gjutjärn. (KI Södra Vi kyrkog 001)

Asfalterad gång från gamla gravkapellet till portalen i öster. Utmed gången är oxlar planterade. Till vänster kvarter C och till höger kvarter D2. (KI Södra Vi kyrkog 060)

Vegetation

Trädkrans: I norr är unga oxlar planterade liksom i söder. I väster är inga träd planterade. En blandad trädrad av alm, ask, lind och körsbär finns i sydost.

Övrigt: På kyrkogården används flera olika typer av häckmaterial och träd. Utmed kyrkogårdens huvudgång är en allé av oxlar planterad. I söder markeras kyrkogårdens gamla gräns med äldre lönnar. Gränsen mot 1930-talets utvidgning i väster markeras av en häck av spirea. Mellan kvarter G och utvidgningen som gjordes 1989 är oxlar planterades tillsammans med häckar av häggmispel och spirea. I kvarter A och C är rygghäckar av tuja och liguster planterade.

Se vidare i de enskilda kvartersbeskrivningarna.

Gångsystem

Gångsystemet är utlagt i nord-sydlig och öst-västlig riktning. De möts i räta vinklar med smärre avvikelser i de äldre kvarteren B2 och D. På den del av kyrkogården som tillkom 1989 är gångsystemet utlagt i ovaler kring gravkvarteren. Huvudgången från kyrkogårdens ingång i öster fram till det gamla gravkapellet är asfalterad. Övriga gångar är belagda med grus.

Gravvårdstyper

På Södra Vi kyrkogård finns gravvårdar från 1728 fram till idag. De olika gravkvarteren har en tämligen tydlig ålderskaraktär. De äldsta gravvårdarna från 1700-talet står uppställda på en gräsmatta väster om kyrkan. Av gravkvarteren är det främst de som ligger närmast sydväst om kyrkan som har de äldsta vårdarna. Här finns flera höga, stående gravvårdar vilka ger en ålderdomlig karaktär åt området. En av de stilar som dessa vårdar hämtar inspiration ifrån var den nationalromantiska. Denna stil utmärks, när det gäller gravvårdar, av osymmetriska krön och oslipade ytor som ska föra tankarna till runstenar och andra förhistoriska gravmonument. En motsats till de nationalromantiskt inspirerade vårdarna är de symmetriskt uppbyggda och

blankpolerade vårdarna, ofta av svart granit. Vanliga typer av dekorelement är kransar, urnor och draperingar. Dessa dekorelement går tillbaka till antikens bildspråk och den klassicistiska stilen. En viktig inspirationskälla är också den kristna symboliken. De klassicistiska stildragen finns även hos vårdar av senare datum. Typiskt klassicistiska vårdar är främst 1930- och 40-talens låga, ibland mycket breda gravvårdar som dekorerats med exempelvis pelare eller pilastrar. Som en kontrast till de mer påkostade gravvårdarna från tidigt 1900-tal finns linjegravsområdenas betydligt enklare vårdar. Men även här återfinns de klassicistiska stildragen om än i förminskad skala. Från mitten av 1900-talet och framåt blir gravvårdarna enklare. Vårdarna är enhetligt låga och rektangulära till formen. Symbolerna man använder sig av som dekor är enkla kors, blomsterslingor eller talldungar. Än idag är gravvårdarna låga och stående men formerna och dekoreterna har blivit mer varierande. Att ange den dödes yrkestitel är relativt vanligt på gravvårdarna på Södra Vi kyrkogård, i synnerhet bland de äldre vårdarna. Det är också vanligt att man anger från vilken by eller gård man kommer. Detta är vanligt på landsbygdskyrkogårdar men mer ovanligt i städer.

Minneslund

Minneslundan ligger i den park som finns söder om kyrkan. Intill och runt omkring den cirkelformade platsen går en gång belagd med smågatsten. Platsen omgärdas av en häck. Den inre runda ytan där urnsättningen sker skuggas av två stora lönnar och häckar av buxbom. I området norra del finns en bänk, en stensatt damm med fontän samt plats för blomvaser och en urna för plantering av sommarblommor.

Minneslundan i parkområdet söder om kyrkan.
(KI Södra Vi kyrkog 054)

Nya bårhuset som byggdes 1970.
(KI Södra Vi kyrkog 057)

Byggnader

I västra delen av kyrkogården, i gränsen mellan den äldre delen av kyrkogården och utvidgningen 1986, ligger ett gravkapell uppfört 1876-79. Byggnaden ritades av kapten Wilhelm Nauckhoff som var rektor för Norra Kalmar läns folkhögskola. Fasaden är putsad och avfärgad i vitt. Taket är belagt med korrugerad plåt. Fasaden är dekorerad med detaljer i trä som är målade i grönt. Kapellet ligger i en brant sluttning vilket gör att man kunnat inreda en källare som bårhus. Källarvåningen är uppbyggd av kvaderhuggen granit. Denna används inte idag som bårhus.

Ett nytt bårhus byggdes 1970, ritat av arkitekterna Björn Hansson och Per Arne Balkhammar, Kommunernas Konsultbyrå. Ritningarna godkändes inte av byggnadsstyrelsen och omarbetades därför av Lars Rune Bengtsson, Göteborg. Byggnaden uppfördes söder om kyrkogården i anslutning till den del av kyrkogården som anlades 1986. Byggnaden har en

putsad fasad målad i en varmvit nyans. Taket är belagt med spån. Trädörrar i öster och i norr. Ett litet fönster finns i söder.

Övrigt

Öster om kyrkan finns två gravvårdar över tidigare kyrkoherdar i socknen. Det är dels J. Arvid Moberger död 1882 och dels Henning Rosenqvist död 1901. Framför de båda gravvårdarna växer buxbom.

I anslutning till kyrkans ingång i väster står en minnesvård över kyrkoherde i Södra Vi Arendt Grape, 1704-1767. Han var drivande vid bygget av den nya kyrkan och anläggandet av hälsobrunnen.

Beskrivning av enskilda områden med kulturhistorisk bedömning

Kvarter A och C

Allmän karaktär

Båda kvarteren ligger i linje med varandra rakt väster om kyrkan. De avgränsas i söder av kyrkogårdens asfalterade huvudgång och i norr av det smidesstaket som omgärdar kyrkogården. I östra delen av kvarter A är ett mindre antal gravvårdar uppställda i gräsmattan. Här återfinns bl.a. en gravvård daterad 1728. Den och ytterligare en sten, som saknar datering, hittades när man grävde grunden till det nya vaktmästeriet. Här finns också en smidesvård. Kvarter C avgränsas i väster av en grusgång. En grusgång utgör också gräns mellan de båda kvarteren. Gravvårdarna är placerade i ryggställda rader och vända mot öster eller väster. Mellan flertalet av de ryggställda raderna är häckar av liguster eller tuja planterade. Häckarna är något högre än gravvårdarna och bidrar till att ge kvarteren en låg och avskärmad karaktär.

Kvarter A från sydväst. Gravvårdarna är placerade i ryggställda rader med eller utan häckar emellan. (KI Södra Vi kyrkog 016)

En del av de två rader med grusbelagda gravplatser som finns i kvarter C. (KI Södra Vi kyrkog 030)

Gravvårdstyper

Majoriteten av gravvårdarna är låga stående vårdar av den typ som varit vanliga sedan mitten av 1900-talet. Den äldsta gravvården från 1857 återfinns i kvarter C. Tillsammans med två andra gravvårdar från slutet av 1800-talet utgör de dock undantag i kvarteren. Majoriteten av vårdarna är från 1950-70-talen men det finns också vårdar av senare datum. I kvarter C kan man följa ett linjegravsområde från 1954 till 1965. I kvarter C finns också två rader med gravplatser belagda med grus bevarade. Samtliga dessa 22 gravplatser är omgärdade av stenramar. Majoriteten av gravvårdarna är av svart, grå eller röd granit. Ett mindre antal vårdar i kvarter C är av andra material. Två vårdar är av kalksten och en av marmor.

Yrkestitlar är ovanliga i kvarter A. Här finns endast titeln professor emeritus. I kvarter C är det relativt gott om titlar med tanke på att majoriteten av vårdar är från mitten av 1900-talet och framåt. Vanligast är titlarna hemmansägare, ingenjör och skogvaktare. Här finns också mera ovanliga titlar som svensk-amerikanska, skogsarbetare och ringkarl. På majoriteten av gravvårdarna anges från vilken by eller gård den döde kommer.

Kvarter A från öster. I förgrunden syns tre av de gravvårdar som står uppställda framför kyrkans västra ingång. Alla tre är av granit. (KI Södra Vi kyrkog 015)

Linjegravvårdar i kvarter C. Den lilla liggande gravvården från 1936 har flyttats från ett äldre linjegravsområde. (KI Södra Vi kyrkog 028)

Kulturhistorisk bedömning

De båda kvartererna har tillkommit vid två olika tillfällen. Kvarter A ingick i det område som anlades då kyrkan byggdes om 1755 medan kvarter C tillkom vid utvidgningen av kyrkogården 1876. De båda kvartererna förefaller ha lagts om i mitten av 1900-talet. Gravvårdarna placerades då i ryggställda rader, ibland med en häck emellan. Denna anläggningsform är typisk för perioden. Det är enhetligt och rationellt. Få gravvårdar sticker upp över häcken. Här har folkhemstanken överförts till kyrkogården. Skillnader mellan människor, manifesterade i gravvårdarnas utformning, döljs bland häckarna. Regler för hur höga gravvårdarna får vara har med stor säkerhet styrt vårdarnas utformning. I den framtida skötsel av kvarteret är det viktigt att bevara denna struktur som en del av kyrkogårdens historia och som ett exempel på en tidstypisk anläggningsform. En viktig del av anläggningsformen är de grusgravar som finns kvar i kvarteret som också utgör ett tidstypiskt inslag. Kulturhistoriskt värdefulla är också de ålderdomliga gravvårdarna som står uppställda i östra delen av kvarter A.

Kvarter B1, B2, och D1

Allmän karaktär

De tre kvartererna är belägna sydväst om kyrkan. De avgränsas i norr av kyrkogårdens asfalterade huvudgång och i söder av en grusgång. I öster avgränsas kvarter B1 av kyrkogårdsparken och i väster avgränsas kvarter D1 av en med gräs insådd gång mot kvarter D2. Mellan kvartererna går grusbelagda gångar. Majoriteten av gravvårdarna är placerade i rader och vända mot öster eller väster. Raderna kan vara fristående eller ryggställda. Det finns också ett mindre antal gravplatser i kvarterens ytterkanter vars vårdar är vända mot norr eller söder. En del av gångarna och rader med gravvårdar är inte i rät vinkel med de större gångarna. Det visar på en äldre struktur som man under senare tid har försökt att ordna, men där en del spår ändå finns bevarade. Tillsammans med de äldre gravvårdar som finns i kvartererna ger det en bild av hur kyrkogården såg ut vid tiden omkring sekelskiftet 1900.

Kvarter B1 från norr. Gravvårdar från tidigt 1900-tal blandade med vårdar från århundradets mitt. (KI Södra Vi kyrkog 018)

Kvarter B2 från sydväst. (KI Södra Vi kyrkog 024)

Gravvårdstyper

Kvarteren har brukats under lång tid vilket ger en stor blandning av gravvårdar. Viktiga för karaktären i kvarteren är de höga stående gravvårdarna från tiden kring sekelskiftet 1900. Även om dessa inte är i majoritet i de tre kvarteren dominerar de ändå intrycket av området. Majoriteten av vårdarna är dock låga rektangulära vårdar från 1930-talet. Flera av vårdarna är påkostade. Den äldsta gravvården är från 1834 och finns i kvarter D1. Det är även kyrkogårdens äldsta på ursprunglig plats bevarade gravvård. Åldersmässigt är kvarteren mycket blandade. Möjligen kan man urskilja en liten övervikt för gravvårdar från 1910- och 20-talen. En majoritet av gravplatserna är belagda med grus. Flertalet är också omgärdade och då främst av stenram men även häckar av liguster, måbär eller buxbom förekommer liksom ett par staket av smide. I kvarter D1 dominerar intrycket av den Nordströmska gravplatsen som upptar en stor yta. Hela gravplatsen är belagd med grus och omgärdas i öster av ett gjutjärnsstaket. I övriga väderstreck markerar pollare och kätting gravplatsens utsträckning. I dess västra del står tre större gravvårdar av kolmårdsmarmor. I norra och södra delen av gravplatsen står dels en granitsten som berättar att detta är den Nordströmska gravplatsen, dels en sten som berättar om när gravplatsen inköptes och anlades. Dessa båda minnesstenar ska ha tillkommit 1905. Framför de tre marmorvårdarna som är gravplatsens äldsta ligger 17 små gravvårdar över medlemmar av familjen.

Majoriteten av gravvårdarna i kvarteren är av svart, grå eller röd granit. Förutom familjen Nordströms tre marmorvårdar finns en vård av kalksten. I kvarter D1 finns en gravvård i form av en tumba. Att ange den dödes yrkestitel är mycket vanligt i kvarteren. De vanligaste är hemmansägare, nämndeman, köpman, lantbrukare, kyrkvård och kyrkoherde. Bland de mera ovanliga titlarna finns lantmätare, häradskrivare, gästgivare, missionär och bibelöversättare samt assessor. På majoriteten av gravvårdarna anges från vilken by eller gård den döde kommer.

Nordströmska gravplatsen i kvarter D1 från nordost. Tidigare växte popplar i gravplatsens fyra hörn och framför de liggande vårdarna fanns kullar med murgröna. (KI Södra Vi kyrkog 032)

Den vackra gravvården av kalksten över kyrkvården L. J. Johansson i Skäfskult som dog 1884. Stenen har en uthuggen dekor med slingor av murgröna. (KI Södra Vi kyrkog 019)

Kulturhistorisk bedömning

Flera faktorer bidrar till de tre kvarterens ålderdomliga karaktär. Till detta hör de inte alltid helt raka gravraderna, grusbeläggningen och gravplatsernas omgärdningar samt de många påkostade gravvårdarna från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Kvarteren utgör en viktig del av kyrkogårdens äldsta bevarade historia. Sammanhängande områden med grusbelagda gravplatserna är idag inte så vanliga på våra kyrkogårdar vilket förstärker kvarterens värde som representanter för en äldre typ av anläggningsform. I de tre kvarteren har många framträdande personer i Södra Vi socken blivit begravda. Det ger kvarteren ett socialhistoriskt värde som förstärks i relation till de linjegravsområden som finns bevarade på andra delar av kyrkogården. I kvarteren utmärker sig den Nordströmska gravplatsen genom sina påkostade äldre vårdar och platsens storlek. Detta kan vara Kalmar läns största familjegravplats. Den stora variationen av gravvårdar ger en inblick i gravvårdarnas stilhistoriska utveckling. Genom att flera för socknen inflytelserika personer ligger begravda här har flera gravvårdar också ett stort lokalhistoriskt och personhistoriskt värde.

Kvarter E och F

Allmän karaktär

Kvarteren E och F är belägna längst västerut på kyrkogården. De båda kvarteren tillkom vid utvidgningen 1929 och ligger lägre än de äldre delarna av kyrkogården. I öster förbinds de båda kvarteren och de äldre delarna av kyrkogården med hjälp av två trappor, en på var sida om det gamla gravkapellet. I området finns dels köpta gravplatser, dels linjegravsområden. De köpta gravplatserna är placerade i en rad runt de båda kvarteren men också i ryggställda rader i den östra delen av området. I båda kvarterens mitt ligger linjegravsområden. Även linjegravvårdarna är placerade i ryggställda rader. Tidigare gick grusgångar runt båda kvarteren men i de västra delarna av området är idag gångarna insådda. Från gravkapellet och västerut gick tidigare en grusgång. Denna finns delvis kvar och är delvis insådd med gräs. Här finns också kvar några tujor som kantade gången.

Kvarter E från sydväst. Längst fram i bilden köpta gravplatser som sätts in, ett mindre, sammanhängande linjegravsområde från 1950-talet och bortom det köpta gravplatser belagda med grus.
(KI Södra Vi kyrkog 043)

Kvarter F från sydväst. I bakgrunden syns det gamla gravkapellet under renovering och vaktmästeriet. (KI Södra Vi kyrkog 047)

Gravvårdstyper

Gravvårdarna på de köpta gravplatserna i kvarteret är låga stående vårdar. I den östra delen av kvarteret där majoriteten av de köpta gravplatserna finns är dessa belagda med grus och omgärdade av stenram. Det är endast i några undantagsfall som gravplatser omges av häck av måbär eller buxbom istället för stenram. Linjegravsområdenas vårdar är mindre och enklare i utformningen. Enstaka av dessa vårdar är liggande. Det förekommer också några fall där make eller makas gravvård i ett senare skede flyttats tillsammans med partners gravvård. De flyttade gravvårdarna verkar ha stått på äldre linjegravsområden som idag är borta. Den äldsta gravvården är från 1935 och står i kvarter F. Området har använts kontinuerligt fram till idag men en övervägande majoritet av gravvårdarna är från 1940- och 50-talen. Linjegravsområdet börjar 1938 i kvarter F och går där fram till 1949 då linjen flyttar över i kvarter E. Den yngsta linjegravvården är från 1956. Majoriteten av gravvårdarna är av svart granit men även grå och röd granit förekommer. En gravvård i kvarter E är av sandsten. Att ange den dödes yrkestitel är inte lika vanligt som i de äldre kvarteren som beskrivits tidigare i rapporten. Den vanligaste titeln är hemmansägare. Därutöver förekommer titlarna läroverksadjunkt, befallningsman, soldat, köpman, överlärare, folkskollärare, lantbrukare, smedmästare och rättare. På majoriteten av gravvårdarna anges från vilken gård eller by den döde kommer.

Kulturhistorisk bedömning

Kvarter E och F har en anläggningsform som var vanlig på våra kyrkogårdar från slutet av 1800-talet fram till 1920- och 30-talen. Typisk är den tydliga uppdelningen mellan köpta och allmänna gravplatser och placeringen av de olika typerna av gravplatser. Också gravvårdarnas utformning, såväl när det gäller vårdar på köpta gravplatser som allmänna, är tidstypiska till sin utformning och dekor. Trots att en del av de grusbelagda gravplatserna samt en gång har såtts igen kan den ursprungliga strukturen tydligt avläsas. Tillsammans med kyrkogårdens övriga delar utgör kvarter E och F en viktig del i kyrkogårdens utveckling. I det fortsatta bruket av kvarteren är det viktigt att bevara områdets karaktär med grus, omramningar och låga gravvårdar. De allmänna gravarna, linjegravsområdena, som finns kvar i båda kvarteren, är de enda sammanhängande områden som finns kvar på kyrkogården. De har ett socialhistoriskt värde i relation till de köpta gravplatsernas mera påkostade utformning. Titlar och namn på gårdar och byar bidrar till gravvårdarnas lokal- och personhistoriska värde.

Kvarter D2 samt G-K

Allmän karaktär

Kvarter D2 är ett äldre kvarter mellan D1 och E som lades om senast under 1980-talet. De andra fem kvarteren ligger på rad, med G längst i väster och K i öster, utmed kyrkogårdens södra del. Kvarter D2 omfattar 255 gravplatser medan de övriga är relativt små med mellan 56 och 104 gravplatser. I kvarter D2 är gravvårdarna placerade i nord-sydliga, ryggställda rader. Längst i väster finns en rad med ett mindre antal gravplatser från mitten av 1900-talet. Dessa är rester av en äldre struktur som indikerar att kvarteret ursprungligen varit anlagt med köpta gravplatser i kvarterets ytterkanter och linjegravsområde i dess mitt. Kvarteren G-K ligger lägre än de äldre delarna av kyrkogården. I kvarter G är gravvårdarna placerade i ryggställda rader. Kvarteren H-K är alla ordnade på samma sätt. Längst i norr finns en rad med gravplatser vända mot norr. Söder om denna rad är en brant sluttning. I kvarter H har här planterats buskar och perenner men i övriga kvarter är sluttningen insådd med gräs. Nedanför slänten finns en rad med gravplatser vända mot söder samt två med varandra ryggställda rader. Kvarteren avgränsas mot varandra av grusgångar och trappor som förbinder området med den gamla kyrkogården. Undantaget är gången mellan kvarteren I och J som är belagd med asfalt. Här har trappan ersatts med en lång sluttning.

Kvarter D2 från sydväst. Gravvårdarna är placerade i ryggställda rader med öppen jord.
(KI Södra Vi kyrkog 040)

Utvidgningen från 1971 från öster. I förgrunden kvarter K. (KI Södra Vi kyrkog 053)

Gravvårdstyper

Samtliga sex kvarter har en enhetlig karaktär dels genom gravvårdarnas placering och dels genom deras utseende. Vårdarna är låga och stående med enkla dekorer vilket är typiskt för 1970- och 80-talet. Den äldsta vården, från 1934, finns i den västligaste raden i kvarter D2 men denna utgör tillsammans med ett mindre antal vårdar från samma tid ett undantag. I kvarter D2 dominerar gravvårdar från 1980- och 90-talen medan de i övriga kvarter är antingen från 1970- eller 1980-talet. Materialet är främst grå och röd granit men även svart förekommer. Utöver granit finns en vård av sandsten, ett metallkors samt två vårdar av marmor. En av gravplatserna i den västra delen av kvarter D2 är belagd med gräs och omgärdad av stenram. Övriga gravplatser är insådda med gräs. Att ange den dödes yrkestitel är ovanligt. De som finns är diakonissa, restauratör, skomakare, lärarinna, sjuksköterska, skraddarmästare, disponent, bildhuggare och mormor. Att ange från vilken gård eller by den döde kommer är inte lika vanligt i dessa sex kvarter som på övriga delar av kyrkogården. I samtliga kvarter finns hemorten angiven på mindre än hälften av gravvårdarna.

Kvarter G från sydost. (KI Södra Vi kyrkog 048)

Exempel på gravvårdar i kvarter K.
(KI Södra Vi kyrkog 052)

Kulturhistorisk bedömning

Kvarteren präglas av 1970-talets enkla och avskalade anläggningsform. Gravvårdarna är placerade i raka rader och gravvårdarna är enhetligt låga och rektangulära till sin utformning. Av kvarteren utmärker sig kvarter D2. Här finns spår av en äldre historia men kvarteret präglas idag av samma enhetlighet som råder i kvarter G-K. Området utgör ytterligare en länk i kyrkogårdens utvecklingshistoria med en form typisk för sin tid. I det fortsatta bruket av området är det viktigt att bevara områdets enhetliga och enkla karaktär.

Utvidgning anlagd 1986

Allmän karaktär

Området som tillkom vid utvidgningen 1986 ligger i kyrkogårdens sydvästra hörn. Platsen omgärdas av en blandad häck med bl.a. häggmispel, spirea och idegran. Gravkvarteren har här en friare och mer varierande form än på de äldre delarna av kyrkogården. Det gör även gångsystemet oregelbundet. Gångarna är lagda med smågatsten. Hela platsen ger ett lummigt intryck med många olika träd t.ex. lärk, björk och ask, samt häckar av liguster och måbär. I öster är två kvarter U1 och U2 anlagda för urngravar. Av dessa är kvarter U1 i bruk. Kvarteret är äggformat. Gravplatserna är placerade i ryggställda rader runt hela kvarteret. I mitten växer en stor ask. Här finns också en stensatt damm med fontän. Utmed gången som omger kvarteret är bänkar utplacerade. Övriga kvarter inom området är anlagda för kistgravar men har ännu inte tagits i bruk.

Kvarter för urngravplatser. (KI Södra Vi kyrkog 055)

Del av det område som anlades 1986. (KI Södra Vi kyrkog 056)

Gravvårdstyper

Gravvårdarna i urnsgravsområdet är låga och stående. Borta är 1970- och 80-talens strikt rektangulära former. Flera av gravvårdarna har osymmetriska krön och former som ska föra tankarna till naturligt formade stenar. Flera av vårdarna kröns av en duva. Den äldsta vårderna är från 1989. Grå och röd granit dominerar men här finns även svart förekommer och en vård av marmor. Yrkestilar anges inte på någon gravvård men ibland berättar dekoren om den dödes yrke eller intresse. Det är heller inte vanligt att ange från vilken by eller gård den döde kommer.

Kulturhistorisk bedömning

Denna del av kyrkogården representerar en modernare syn på kyrkogårdens utformning. Anläggningsformen är firare och ytor har anpassats för nya företeelse som t.ex. urnlund. Mer växtlighet och flera olika sorter har planterats.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅDEN I DESS HELHET

På Södra Vi kyrkogård har sockenborna begravts under lång tid. En vandring över kyrkogården berättar om skiftande synsätt när det gäller begravningstraditioner, synen på döden och på sorgarbete i stort. Enstaka gravvårdar och grupper av vårdar vittnar om skiftande ideal och hantverksskicklighet. De rymmer information som handlar om person- och/eller lokalhistoria i form av personnamn, ort-/gårdsnamn och yrkestitlar. De vittnar om kunskaper, näringar och samhällsfunktioner som funnits i trakten.

Södra Vi kyrkogård har sina rötter i medeltiden. Från 1755, då den nya kyrkan byggdes, fram till idag har kyrkogården utvidgats vid ett flertal tillfällen. Större utvidgningar har gjorts vid fem tillfällen. Den första gjordes i samband med bygget av den nya kyrkan. Detta område motsvarar kvarteren A, B och B1. Av dessa kvarter har B och B1 kvar en äldre struktur. År 1876 tillkom kvarteren C och D. Rester av äldre strukturer i kvarter D1 tyder på att dessa ursprungligen varit anlagda med köpta gravplatser i kvarteren ytterkanter och linjegravsområden i dess mitt. Området som tillkom 1929 fick samma struktur som området från 1876 men här är anläggningsformen till största del bevarad. Utvidgningen från 1971 är enkel och enhetlig i tidens anda med gravvårdarna i raka rader. Den sista utvidgningen från 1986 representerar en ny syn på kyrkogården med friare former både vad gäller anläggningsform och gravvårdarnas utseende. Tillsammans ger kyrkogårdens olika tidsskikt en god överblick över hur synen på våra kyrkogårdar förändrats över tiden. Viktiga för upplevelsen av kyrkogården är också träd och buskar, staketet som omgärdar delar av kyrkogården, grusgångarna och portalen vid den östra ingången.

Kyrkogården har brukats under lång tid vilket gör att här finns flera olika typer av gravvårdar som varit vanliga på våra kyrkogårdar från slutet av 1800-talet och fram till idag. I några kvarter utmärker sig de höga påkostade gravvårdarna. I flera kvarter finns också sammanhängande områden med grusbelagda och omgärdade gravplatser. Dessa former av gravplatsarrangemang var tidigare vanliga på våra kyrkogårdar men på Södra Vi kyrkogård är ovanligt stora sammanhängande grusytor bevarade. Man bör därför bevara dessa områden. Smidesstaket, gjutjärnsstaket och gravvårdar från mitten av 1800-talet eller äldre ska införas på församlingens inventarieförteckning och vårdas av församlingen.

I anslutning till kyrkan finns flera byggnader som berättar om platsens betydelse som centrum för administration och service i socknen. Kulturhistoriskt värdefulla och viktiga för upplevelsen av kyrkogården är kyrkan och de båda gravkapellen.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar ändras och gravrätter återgår och får ny ägare. Det är dock viktigt att man i förvaltningen av begravningsplatsen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och gravvårdar från alla olika tider.

Sammanfattningsvis:

- Ett kulturhistoriskt värde finns i kyrkogårdens tydliga pedagogiska struktur som genom sina olika tidsskikt inte bara speglar olika skeden i Södra Vi kyrkogårds utveckling utan också kyrkogårdarnas utvecklingshistoria i allmänhet.
- Flera av gravvårdarna har ett person- eller lokalhistoriskt värde som berättar om Södra Vis historia.

- Kyrkan, kyrkogården och den omgivande bebyggelsen utgör tillsammans en värdefull kulturmiljö som vittnar om platsens betydelse som kyrkligt och administrativt centrum i bygden.

ARKIV OCH LITTERATUR

Antikvariskt Topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet

Kalmar läns museums topografiska arkiv

Kulturmiljöbild, Riksantikvarieämbetets digitaliserade bildarkiv

Lantmäteriet

Sockenkyrkoprojektet, Riksantikvarieämbete

Bucht, Eivor (red), Kyrkogårdens gröna kulturarv, Klippan 1992

Hammaskjöld, Hans mfl, Minnets stigar – en resa bland svenska kyrkogårdar. Stockholm 2001

Hammarskjöld, Britt-Marie, Ett läns utveckling-Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län. Etapp 1, Översikt. Kalmar 1985

Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige, Bd 4, Småland 4, Stockholm 1999

Södra Vi –krönikan, Södra Vi hembygdsförening, Vimmerby 1984

Ullén, Marian, Medeltida träkyrkor, 1 Småland samt Ydre och Kinda häradar i Östergötland. Stockholm 1983

Muntliga uppgifter kyrkvaktmästare Jonny Alvin, Fredrik Gustafsson, Ann-Marie Broo och Henrik Ahl